

Bild och form på bronsåldern

Bronsålderns människor i Norden har lämnat efter sig en av världens rikaste förhistoriska bildskatter: hällristningarna. Dessa bilder inristade i sten ger oss en aning om den tidens föreställningsvärld samtidigt som de alltid kommer att förbli en gåta vad gäller deras syfte och budskap. Tillsammans med bevarade konstföremål i brons och guld vittnar hällristningarna dock om bronsåldersmänniskornas utsökta formkänsla. En källa som man än i dag kan inspireras och ta intryck av.

Hällristningar

Hällristningar är tecken och bilder som är inhuggna, inslipade eller inbultade i hällar eller stenblock. Hällristningar finns över hela jorden och tillhör olika kulturer och tider. I Norden är de äldsta hällristningarna utförda under stenåldern och består då ofta av naturalistiskt skildrade bytesdjur. Vanligast är dock hällristningar från bronsåldern. Man har brukat skilja mellan ristningar med jaktmotiv och ristningar med jordbruksmotiv. Jaktristningar är vanligast i norr och jordbruksristningar i söder.

Den skandinaviska hällristningskonsten nådde sin höjdpunkt under den yngsta stenåldern och under bronsåldern i form av ristningar med jordbruksmotiv. Till de äldsta figurerna inom denna tradition hör bilder av vapen som t.ex. bronsyxor med utsvängda eggjar. Från omkring 1800 f.Kr. blev avbildningar av skepp det mest dominerande elementet i sydsvenska ristningar, inklusive de från Mälardalen. Förutom skepp hör också ristningar av människor och djur, vagnar, hjulkors, fotsulor och skålgropar till de absolut vanligaste, där skålgroparna är de absolut vanligaste av alla hällristningsformer. Bilderna är sannolikt yttringar av fruktbarhetskult, med inslag av soldyrkan, regnmagi och döds Kult. Många figurer visar inslag av schamanistisk karaktär, bl.a. förekommer s.k. fågelmän, män med fågelmasker för ansiktet.

Sveriges mest hällristningsrika landskap är Bohuslän, som uppvisar en unik bildskatt av livfulla scener och figurframställningar, särskilt i Tanum, Kville och Tossene. Andra viktiga regioner är Enköpingsområdet i Uppland, Norrköpingstrakten i Östergötland, Västerviksområdet i Småland samt östra Blekinge. Även Västmanland har en hel del hällristningar, framförallt i de sydöstra delarna runt Västerås, men även utspritt på en del andra platser i de södra delarna av länet. Västmanlands största och även mest komplexa hällristningsplats ligger i Häljesta

utanför Munktorp i Köpings kommun som har flera hundra figurer inristade i berghällarna.

De yngre hällristningarna avbildar ofta importerade bronsföremål från den s.k. Hallstattkulturen i Centraleuropa, och kan dateras till mellan 900 och 500 f.Kr. De figurrika och livliga framställningarna av lurblåsare, akrobater, kärlekspar m.m. tillhör i huvudsak denna period. Detsamma gäller bilderna av de falliska, beväpnade män som är inbegripna i vad som brukar tolkas som rituell kamp. Tillsammans med dessa ristningar illustreras också handlingar som aldrig efterlämnat några andra spår; samlag, tidelag, jakt, dans, häst- och boskapsskötsel, åkerbruk och strid. Bilderna visar fruktbarhetskultens betydelse i den nordiska bronsålderns religion.

Ankor och löpande hundar

Under alla tider och i alla kulturer har människor tyckt om att pryda sin omgivning och sina föremål med olika typer av mönster och bilder. Under bronsåldern kom detta att slå ut i full blom här i Norden. Metallföremål, keramik och troligen många träföremål pryddes av mönster eller ornamentik. Ornamentik skiljer sig från bildframställningar genom att det består av system av stiliserade linjer och/eller former hämtade från växt-, djur- eller människovärlden. Den förändras ofta över tid och är modekänslig, till skillnad från föremålens form som ofta är funktionellt betingade.

Ornamentiken har framställts på många olika sätt. Fördjupade ornament har ristats, skurits och stämplats. I en del har man lagt in kontrastfärger för att förhöja effekten. Upphöjd ornamentik finns i form av applicerade mönster av t.ex. guld (på metallföremål) och uppbyggda åsar, vulster och liknande på keramik. På metallföremål utförde man ofta en del av utsmyckningen redan när man göt föremålet, medan man på andra har hamrat ut och ristat in mönstren.

Under bronsåldern förändrades ornamentiken en hel del. Detta gör att det är ganska enkelt att tidsbestämma vissa föremål utifrån detta. Under den äldre bronsåldern förekom flera stilar; under perioden mellan 1800-1500 f.Kr. var mönstren strikt geometriska. Denna ornamentik följdes därefter av en flödande spiralornamentik under tiden 1500-1300 f.Kr. Denna byttes därefter ut mot en ganska strikt stjärnornamentik under perioden 1300-1100 f.Kr. Under den yngre bronsålder, 1100-500 f.Kr., kom en ny

1800
f. Kr.

Brons

Hällrist-
ningar

Tam-
hästen

1700
f. Kr.

Rituella
vapen

Svärd

1500
f. Kr.

Storhöggar

Vagnar
och skepp

776
f. Kr.

Olympiska
spelen

